

I.BALKAN SAVAŞI SIRASINDA II. ABDÜLHAMİT'İN İSTANBUL'A NAKLİ

TRANSPLANT TO İSTANBUL OF ABDÜLHAMİT II DURING THE FİRST BALKAN WAR

Veysel ÇOLAKER*

Özet

Bu çalışma, 31 Mart İsyanı'ndan sonra tahttan indirilerek Selanik'teki Allatî'ni Köşkü'nde mecburi ikamete tabi tutulan II. Abdülhamit'in, Balkan Savaşları'nın başlamasından kısa bir süre sonra Meclis-i Vükela tarafından alınan karar üzerine Selanik'ten İstanbul'a getirilmesi sürecini, Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerine dayanılarak ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı, II. Abdülhamit, Selanik, Balkan Savaşları, Lorelei.*

Abstract

This study, Abdülhamit II, Which was deposed and subject to compulsory residence in Allatini Mansion in Thessaloniki, after the rebellion of the March 31, shortly after the start of the Balkan Wars, the decision taken by the Council of Ministers on the process of introduction Thessaloniki to Istanbul, delals with based on the Prime Ministry Ottoman Archive Documents.

Keywords: *Ottoman, Abdülhamit II, Thessaloniki, Balkan Wars, Lorelei.*

A-Giriş

Osmanlı padişahlarından Abdülmecid'in oğlu olan II. Abdülhamit, büyük kardeşi V. Murat'ın halli üzerine 31 Ağustos 1876'da tahta çıktı. Tahta çıktıktan hemen sonra Osmanlı İmparatorluğunun ilk Anayasası'nı ve Meşrutiyet'i ilan etmesine rağmen, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında ülkenin içinde bulunduğu şartları gerekçe göstererek otuz üç yıl sürecek istibdat idaresini kurdu.¹ Bu süre zarfında II. Abdülhamit'in uyguladığı baskıcı politikalar kendisine karşı 1900'lü yılların başında aydın ve halk kesimleri arasında şiddetli bir muhalefetin doğmasına neden oldu. Özellikle Manastır ve Selanik'teki İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye Üçüncü Ordu subayları arasında başlayan ve hızla ilerleyen muhalefet, gücünü arttırınca II. Abdülhamit 23 Temmuz 1908'de Anayasa'yı tekrar yürürlüğe koymak zorunda kaldı.² Ancak 31 Mart 1909 ayaklanmasından sonra, İttihat ve Terakki üyeleri ayaklanmanın sorumlusu olarak gördükleri II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesine karar verdiler. 27 Nisan 1909'da Meclis-i Mebusan Başkanlık salonunda eski Başkan Ahmet Rıza Bey ve Şeyhülislam Mehmet Ziyaeddin Efendi'nin de katılımıyla toplanan mebuslar, Abdülhamit'in

* Okt., Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kınıklı Yerleşkesi-Denizli. vcolaker@pau.edu.tr

1 A. Hamid Ongunsu, "Abdülhamid II", *İslam Ansiklopedisi*, MEB, C. 1, s. 26

2 Akşin, Sina, *Sina, Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, İmge Kitabevi, Ankara, 1994, s. 18.

hallini ve Selanik'e gönderilmesini karar verdiler. Bu fikir, 31 Mart İsyanı'nı bastırarak kahramanlık ünvanı alan Mahmut Şevket Paşa'yı ikna etmeyi başaran İttihat ve Terakki önderlerinden Talat Bey'den çıkmıştı. Zira Selanik, başkentteki yalılardan daha güvenliydi. Ayrıca 1908 İnkılâbı'nın kaynağı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Genel Merkez'i Selanik'teydi. Aynı gün toplanan Meclis-i Mebusan kararı onayladı. Durumu II. Abdülhamit'e bildirmek üzere bir heyet kuruldu. Heyet üyelerinden Tiranlı Esat Paşa kararı Abdülhamit'e bildirdi. 27-28 Nisan 1909 gecesi II. Abdülhamit, Sirkeci'de hazırlanan bir trene alınarak Selanik'e götürüldü.³

Sabık Padişah, Selanik'te İtalyan uyruklu bir tüccarın mülkü olan Allatini Köşkü'ne yerleştirildi.⁴ Köşk, 1907 yılında Uluslararası Jandarma gücüne kumanda eden İtalyan General Robilant Paşa'ya kiralanmıştı. II. Abdülhamit'in buraya yerleştirilmesi kararından sonra Paşa sorun çıkarmadan Köşk'ü boşalttı.⁵

Abdülhamit'in Allatini Köşkü'nde ikameti sırasında muhafız grubunun başında önceleri Ali Fethi (Okyar) vardı. Daha sonra bu göreve Yüzbaşı Vasıf Bey atandı. Selanik'te yaşadığı üç buçuk yıl Abdülhamit için tam bir sürgün hayatıydı. Ona ne gazete, ne de İmparatorluğun durumu ile ilgili bilgi veriliyordu. Dünyadan habersiz bir yaşam sürüyordu. Hatta Balkan devletlerinin ittifakından ve savaştan çok sonra haberi oldu. Günlerini genellikle roman okuyarak ve ağaç oymacılığı yaparak geçiriyordu.⁶ II. Abdülhamit'in bu durumu 1912 yılının sonbaharına, Balkan Savaşı'nın başlamasına kadar devam etti.

B-Çalışmanın Önemi

II. Abdülhamit'in Padişahlığı dönemi ile ilgili yapılmış çalışmaların yoğunluğuna rağmen 1909'da tahttan indirildikten sonraki hayatıyla ilgili çalışmalar oldukça azdır. Aynı şekilde II. Abdülhamit'in İstanbul'a dönüşü ilginç bir olay olmasına karşın, özellikle Türkiye'de bu konuda yayınlanmış eserler de sınırlıdır. Jacob M. Landau, bunun sebebini Başbakanlık Arşivi'nde bu konuda belge olmamasına bağlamaktadır. Landau, "Abdülhamid II in 1912: The Return From Salonica" adlı makalesinde Lorelei Gemi komutanının raporlarına dayanarak II. Abdülhamit'in İstanbul'a getirilme sürecini değerlendirmiştir.⁷ Bu çalışmada ise süreç, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı'nda ulaşılan belgeler ışığında yeniden ele alınmıştır.

C- Balkan Savaşı'nın Başlaması

1912 yılına geldiğinde Osmanlı İmparatorluğu içerde partiler arası siyasi çekişmeler, Arap ve Arnavut bağımsızlık hareketleri, dışarıda Kuzey Afrika'daki

3 İsmet Bozdağ, *Abdülhamit'in Hatıra Defteri*, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1975, s. 121.

4 Kentin en güzel binalarından biri olan Allatini Villa'sı, mimar Vitalliano Poselli tarafından, Makedonya Başkenti'nin Yahudi banker ve tüccar ailesi olan Allatiniler için yapılmıştı. Bkz. François Georgian, "Allatini Villası'nın Münzevisi", *Selanik (1850-1918)*, Yayına Haz: Gilles Veinstein, Çev: Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 253.

5 Georgian, *a.g.m.*, s. 254

6 Bozdağ, *a.g.e.* s.131.

7 Jacob Landau M. "Abdülhamid II in 1912", *The Balance of Truth*, Edited By: Çiğdem Balım-Colin Harding, The Isis Press, İstanbul, s. 252.

Trablusgarp Savaşı nedeniyle her yönüyle sıkıntılı bir durumdaydı. Bunlar yetmezmiş gibi İmparatorluğun zor durumundan faydalanmak isteyen Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan İmparatorluğa karşı birleşmekteydi.⁸ Gerçekte Balkan Savaşı'na giden süreçte İmparatorlukta bir hükümet ve iktidar bunalımı vardı. 4 Temmuz'da Sait Paşa hükümeti düşmüş, yeni kabineyi Gazi Ahmet Muhtar Paşa kurmuştu. Hükümet Bulgarlar'ın Balkan kışına alışık olduğunu düşünerek savaşın yaklaşan kış ayında başlamasını olası görmüyordu. Yeni kabineyi eleştiren Şeyh Ubeydullah, Cavit Bey, Hüseyin Cahit gibi İttihat ve Terakkiyi savunanlar hapisteydi. Orduda İttihatçı ve İtilafçı subayların kavgası vardı. İttihatçı basın hükümetin açıkladığı Rumeli ve Anadolu'yu kapsayacak reform programını eleştirmekteydi.⁹

Balkan İttifakı'nın oluşumuna dair yabancı basında çıkan haberlerin yoğunlaşmasıyla işin ciddiyetini kavrayan hükümet, Trablusgarb konusunda İtalya ile barış görüşmelerine başlamak zorunda kaldı.¹⁰ Ancak geç kalınmıştı. Balkanlarda Osmanlı ordusu "*kumanda zincirinden, geri hizmetlerinden yoksun ve hazırlıksız*"¹¹ bir durumdaydı.

1 Ekim 1912'de Balkan devletleri seferber oldular. 8 Ekim günü Karadağ Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etti. Bulgaristan ve Sırbistan 17 Ekimde, Yunanistan da 18 Ekim'de savaşa katıldı. Savaşın amacı, Arnavutluk kıyıları ve Makedonya'nın da içinde bulunduğu Osmanlı Avrupa'sını ele geçirmektir. Savaş başlar başlamaz Osmanlı Doğu ve Batı orduları dört ayrı cephede savaşmak gibi güç bir durumda kaldılar. Zira Karadağ ordusu, Sırbistan ile birleşmek için Kuzeydoğuya ve Kuzey Arnavutluk'a girdi. Sırbistan Kosova'ya saldırdı ve Kumanovo Savaşı'nı kazanarak Makedonya topraklarına ilerledi. Bulgar orduları Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Trakya'sını ele geçirmek üzere ilerlerken, Yunanistan da iki ayrı yönde Epir'e ve Makedonya'nın güney ovalarını topraklarına katmak üzere harekete geçti.¹² Osmanlı Orduları dört cephede yapılan savaşlarda büyük bir hezimete uğradı.¹³

Selanik kenti Osmanlı Makedonya'sının başkenti ve önemli bir liman kenti olması sebebiyle savaşın başından itibaren Balkan devletleri için, özellikle Yunanistan ve Bulgaristan için, savaşın odak noktalarından biri oldu. Zira Bulgaristan'ın asıl hedefi, Midye-Enez hattına kadarki bütün Batı Trakya topraklarına, bütün Makedonya'ya sahip olmaktı. Bu nedenle Bulgaristan "Rila" adını verdikleri 7. Tümeni'ni Selanik'i ele geçirmek üzere güneye gönderdi. Aynı

8 Akşin, a.g.e.s. 205

9 Aram Andonyan, *Balkan Savaşı*, Çev: Zaven Biberyan), Aras Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 193.

10 Mete Tunçay, "Siyasal Tarih (1908-1923)", *Türkiye Tarihi, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, C. 4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 34

11 Şevket Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, C. II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971, s. 20.

12 Bernard Lory, "*Yunanlılar Kente Girer*", *Selanik 1850-1918*, Yayına Haz: Gilles Veinstein, (Çev: Cüneyt Akalın), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 258.

13 Bulgarlar Çatalca önlerine dayandı. 3 Aralık 1912'de Osmanlı mütareke imzalamak zorunda kaldı. 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Anlaşması'yla Osmanlı Devleti Midye-Enez çizgisinin batısında kalan bütün toprakları bıraktı. Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, C. I, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991, s.3; Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, TTK., Ankara, 1999, s. 674.

şekilde Yunanistan da Alasonya Ordusu'nu Güney Makedonya ovasına, Selanik'e doğru ilerletti.¹⁴

Yunan ve Bulgar orduları ilerlerken Selanik şehri kaderini bekliyordu. Telgrafhaneler yarım çalışıyor, savaş hakkında gerçek bilgileri veren Avrupa basını şehre giremiyordu. Yerel basında ise savaşla ilgili gerçek dışı haberler bulunuyordu. Savaşın sonucunun ne olacağı Bulgar ve Yunan orduları zulmünden kaçan 15-20 bin kişilik Türk göçmen grubunun şehre gelmesiyle anlaşıldı. Mülteciler camilere yerleştirilirken,¹⁵ Yunan ordusu Alasonya, Dışkata, Kırkgeçit, Lazarat ve Yenice-Vardar savaşlarını kazanarak Selanik surlarına yaklaştı.¹⁶

D-Abdülhamit'in Selanik'ten Bursa'ya Nakli Fikri

II. Abdülhamit'in Selanik'ten başka bir yere götürülmesi fikri Karadağ'ın 8 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesinden hemen sonra ortaya çıktı. Meclis'i Vükela 14 Ekim 1912'deki toplantısında savaşla ilgili konular haricinde II. Abdülhamit'in taşınmasını da görüştü ve o an için İstanbul'a naklinin mümkün olmadığına, İstanbul yerine Bursa'ya nakledilmesine karar verdi. Ancak kararın uygulanması bilmediğimiz bir sebepten dolayı bir hafta ertelendi. Karar ancak Yunanistan'ın 18 Ekim 1912'de savaşa girmesinden sonra uygulamaya konuldu. Zira II. Abdülhamit'in kaderi Selanik şehrinin kaderine bağlıydı. Selanik, Yunanistan'ın eline geçerse orada mecburi ikamete tabi tutulan II. Abdülhamit de düşmana esir düşecekti.

Türk-Yunan çatışmalarının başladığı 18 Ekim'den sonra yapılan yazışmalardan anlaşıldığı üzere, Garp Ordusu Kumandanı Ali Rıza Paşa Meclis-i Vükela kararından haberdardı ve II. Abdülhamit'in Selanik'teki durumu hakkında Harbiye Nezareti'nden talimat beklemekteydi. Harbiye Nezareti de 21 Ekim 1912'de, yani savaşın başlamasından 3 gün sonra, bu beklentileri hükümete çektiği iki telgrafla bildirdi.¹⁷ Sonunda Selanik'in Yunanistan'ın eline geçme ihtimalinin güçlendiğini anlayan Meclis-i Vükela II. Abdülhamit'in Selanik'ten getirilmesi kararını uygulamaya koydu.¹⁸ Harbiye Nezareti'ne çekilen telgrafla kararın uygulanma şekli bildirildi. Buna göre; II. Abdülhamit ve maiyetinin o gün için İstanbul'a getirilmesi mümkün olmadığından, Selanik'ten özel bir trenle Büyük Çekmece'ye, buradan özel bir vapurla Mudanya kıyılarına ve daha sonra kara yoluyla Bursa'ya nakledilecekti.¹⁹

Hükümet, kararı Harbiye Nezareti'ne bildirirken, 21 Ekim 1912'de Hüdavendigâr Vilayeti Vali Vekili'ne gönderdiği bir telgrafla da Abdülhamit'in Selanik'ten Bursa'ya nakledileceği ve bunun için oradaki Kasr-ı Hümayun'un,

14 Lory, *a.g.m.*, 260.

15 Lory, *a.g.m.*, 262.

16 Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, TTK., Ankara, 1987, s. 57-75.

17 BOA, *MKT-MHM*, No: 742/6, 9 Teşrinievvel 1328, Belge No: 5

18 Celalettin Yavuz, "Abdülhamit'in Selanik'ten İstanbul'a Alman Gemisi ile Nakli, (Alman Belgelerine Göre)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 20, S. 31, Ankara, 2000, s. 168.

19 BOA, *MKT-MHM*, No: 742/6, 9 Teşrinievvel 1328, Belge No: 3

hazırlanmasını istedi.²⁰ Harbiye Nezareti'nden de Garp Ordusu Kumandanı'nın alınan kararı II. Abdülhamit'e bildirmesi istendi. Bunun üzerine alınan karar ve kararın ne surette uygulanacağı, Harbiye Nezareti tarafından Garp Ordusu Kumandanı Ali Rıza Paşa'ya bildirildi.²¹ Harbiye Nezareti'ne verdiği cevapta Ali Rıza Paşa, bu iş için 18 mecdiye gönderilmesi gerektiğini,²² kararı II. Abdülhamit'e bildirmek için padişah muhafızı kolağasını II. Abdülhamit'e gönderdiğini, II. Abdülhamit'in kolağasını geri çevirmesi üzerine Selanik Mevki Kumandanı Muhyiddin Paşa'yı bu iş için görevlendirdiğini; Ancak II. Abdülhamit'ten yine red cevabı alındığını, bunun üzerine Garp Ordusu Kumandanı olarak Selanik'ten ayrılması için Allatini Köşkü'ne bizzat gittiğini ve II. Abdülhamit'ten Meclis-i Vükela kararının ve İrade-i Seniyye hükmünün yerine getirilmesini istediğini, II. Abdülhamit'in bu isteğe şöyle bir cevap verdiğini bildirdi:²³

"...kendisinin Selanik'ten memnun bulunduğunu, Bursa'ya gidemeyeceğini, zaten hasta olduğunu, padişaha ve millete dua etmekten başka bir işi, bir fikri olmadığını, bu sözlerinin bizzat Padişah'a bildirilmesini ısrar ve temenni ederek, kendi arzusuyla katiyen gitmek fikrinde olmayıp, kendisinin ancak kuvve-i cebriye ile götürülebileceği..."

Selanik'te Garp ordusu kumandanının II. Abdülhamit'i ikna çabaları sürerken, İstanbul'da Meclis-i Vükela, Bursa'da II. Abdülhamit'in ikamete tabi tutulabileceği bir yer arayışı içindeydi. Meclis-i Vükela, II. Abdülhamit'in Bursa'daki Şehzade Selahattin Bey'in yalısında "cebr edilmesini" düşündü. Hükümet, Konağın durumunun araştırılması için Hüdavendigâr Valisi'ne başvurdu.²⁴ Telgraf tellerinin fırtına nedeniyle bozuk olduğundan Hüdavendigâr Vilayeti Vali Vekili'nden ancak 21 Ekim 1912 tarihinde cevap alınabildi. Gelen telgrafa göre Vali Vekili, Konağın II. Abdülhamit'in "cebrine" uygun olup olmadığını bizzat araştırmıştı. Valiye göre Aktepe Mahallesi'ndeki Konak, hem küçük hem de mahallenin tam ortasındaydı ve Bursa mahallelerindeki evler de İstanbul'un kenar mahalleleri gibi birbirine bitişik olduğundan II. Abdülhamit'in "cebrine" uygun değildi. Konağın eksiklerinin giderilebilmesi için on beş güne ve dört yüz liraya ihtiyaç vardı.²⁵ Bundan başka Kasır'daki eşyalar boşaltma emrinden sonra alınmış, bir iki perdeden başka bir şey bırakılmamıştı.²⁶

Anlaşıldığı kadarıyla Vali Vekili bu konaktan başka diğer büyük konak ve yalıların durumunu da araştırdı. Vali Vekili, Bursa'da bulunan konak ve yalıların hiçbirinin "inzibat ve diğer nokta-ı nazarlardan dolayı" II. Abdülhamit'in göz hapsinde tutulmasına uygun olmadığı kanaatine vardı. Vali Vekili'ne göre:

20 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 8 Teşrinievvel 1328, Belge No: 1. Yazışmalardan bu köşkün Şehzade Selahattin

Bey'in Yalısı olduğu anlaşılmaktadır. Bkz, BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 8 Teşrinievvel 1328, Belge No: 8

21 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 10/11 Teşrinievvel 1328, Belge No: 6.

22 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 6 Teşrinievvel 1328, Belge No: 8.

23 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 10 Teşrinievvel 1328, Belge No: 7.

24 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 6 Teşrinievvel 1328, Belge No: 8.

25 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 8 Teşrinievvel 1328, Belge No: 15.

26 Vali Vekili eşyaların Mefruşat Müdüriyetince bir an önce geri verilmesini talep ediyordu. BOA, MKT-MHM, No: 742/22, 11 Teşrinievvel 1328, Belge No: 23.

“Bursa’daki Mekteb-i Askeri gibi kamu binalarının güvenliğinin sağlanması kolay ise de mimarileri açısından uygun değildi.”²⁷

E-Abdülhamit’in İstanbul’a Nakli

Hüdavendigar Vilayeti Vali Vekili’nden gelen ve II. Abdülhamit’in Bursa’da zorunlu ikamete tabi tutulmasının mümkün olmadığını bildiren telgraftan sonra Meclis-i Vükela, 26 Ekim 1912’de Valiliğe bir telgraf göndererek *“Hakan-ı Sabık’ın Bursa’da misafir edilmesinden vazgeçildiğini ve artık herhangi bir hazırlık yapılmamasını”* istedi.²⁸ Sabık Padişah’ın İstanbul’a getirilmesine karar verildi. Ancak İstanbul’da da ikamet ettirileceği yer sorununun çözülmesi kolay olmadı.

Bu sırada savaş tüm hızıyla sürüyor ve Osmanlı Batı Ordusu beklenmedik yenilgiler alıyordu. Bu yenilgiler, Yunanlıların Serfiçe’yi işgal etmelerine ve Vardar Nehri’ne kadar gelmelerine neden oldu. Sekizinci Kolordu Kumandanı Hasan Tahsin Paşa Orduyu Vardar’ın güneyinde toplayarak Selanik’i savunma tedbirleri almaya başladı.²⁹ Hükümet bu nedenle Abdülhamit’in taşınması konusunda acele kararlar aldı. II. Abdülhamit’i İstanbul’a getirdikten sonra yerleştirmek üzere Erkan-ı Harbiye eski Müşiri merhum Şakir Paşa’nın Nişantaşı’ndaki konağının eşyasıyla beraber kiralanmasına karar verdi. Hükümet bunun için Harbiye Nezareti’nden, Şakir Paşa’nın oğlu ve Şark Ordusu Erkan-ı Harbiye Reisi Miralay Cevat Bey’den telgrafla onay alınmasını istedi.³⁰ Ancak Hükümet, Cevat Bey’in cevabını beklemeden harekete geçti ve konağın boşaltılması işine başladı. Hükümetin bu davranışı Cevat Bey’in tepkisine neden oldu. Zira Cevat Bey şu tepkiyi vermiştir:³¹

“Rey ve muvaffakatim istihsal edilmeden hanemin möblesiyle birlikte isticarına (kiralanmasına) kalkışılması mucib-i teessüftür. Düşmana karşı vatanını müdafaaya çalışan bir askerinin evinin kimsesiz bırakılması, ailesinin dışarı atılması kabul edilecek ve hükümetin şan ve adaletine sığacak bir hareket değildir”.

Cevat Bey’in bu cevabı üzerine Hükümet, II. Abdülhamit’in İstanbul’a getirildikten sonra yerleştirilmek üzere, yine Şark Ordusu Erkan-ı Harbiye Reisi Cevat Bey’e ait olan İhlamur’daki konağ’ını düşündü. Ancak bu defa önceden ve Harbiye Nezareti aracılığı yerine, doğrudan Çerkezköy’deki Başkumandan Vekili Nazım Paşa’ya bir telgraf çekerek, *“II. Abdülhamit’in bir gün sonra İstanbul’a ineceği, zaman kalmadığı, konakta mukim bulunan devletler ve Cevat Bey nezdinde girişimlerde bulunularak konağın boşaltılarak kiralanmasının sağlanmasını”* istedi.³² Hükümet II. Abdülhamit’i bu konağa da yerleştiremedi ki, bizce bunun sebebi hükümetin artık kaybedecek vaktin kalmadığını anlaması ve yabancı konsolosların konağı boşaltmak istememeleridir. Konsolosların ikamet ettikleri konağın boşaltılamaması hükümetin güçsüzlüğünü de göstermektedir.

27 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 10 Teşrinievvel 1328, Belge No: 9.

28 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 13 Teşrinievvel 1328, Belge No: 21.

29 Mustafa Balcı, *Selanik Düştü*, Kesit Yayınları, İst: 2000, s. 103.

30 BOA, MKT-MHM, No: 742/22, 17 Teşrinievvel 1328, Belge No: 1.

31 BOA, MKT-MHM, No: 742/22, 16 Teşrinievvel 1328, Belge No: 3.

32 BOA, MKT-MHM, No: 742/22, 17 Teşrinievvel 1328, Belge No: 2.

Hükümetin içine düştüğü çıkmaz ve güçsüzlüğü daha sonra II. Abdülhamit'in İstanbul'a getirilme aracının bulunması konusunda yine ortaya çıktı. Zira Hükümet, son çare olarak II. Abdülhamit'i gemi ile Çırağan Sarayı'na getirmeye buradan da Beylerbeyi Sarayına götürüp yerleştirmeye karar vererek,³³ tedbirler almaya başlayacaktı.

Abdülhamit'in İstanbul'a kara yoluyla ya da trenle getirilmesi mümkün olmadığına karar veren Hükümet bir gemi araştırdı. Nuri Yavuz'a ve Landou'ya göre Abdülhamit'in taşınması için uygun donanma gücü ile, bu gücü sevk ve idare edecek komuta esasları hayata geçirilemediğinden ve Yunan Donanma'sının Ege'deki varlığı nedeniyle, sabık padişahı tarafsız bir ülkenin gemisiyle nakletme zorunluluğu doğdu.³⁴ Ancak yazışmalardan anlaşıldığına göre yabancı bir geminin araştırılmasının bir diğer nedeni, II. Abdülhamit'in savaşın gidişatından habersiz olduğu için kendisinin Selanik'ten İstanbul'a götürülmek istenmesinden dolayı hayatından endişe etmesi idi. Zira Hükümet bir telgraf çekerek Selanik Valisi'nden *"Hakan-ı Sabık hazretlerinin maruz olduğu muhataratın (tehlikenin) kendisine izahıyla İstanbul'a naklonulmak için süfera-yı ecnebiyenin maiyet vapurlarının biri gönderilmek üzere, hangisinin tercih ettiklerinin sualini ve alınacak cevabın iş'arını"*³⁵ istedi.

II. Abdülhamit'in bu başvuruya, karşı cevabını içeren bir kayıt olmamakla birlikte, Alman vapuruyla gelmeye karar verdiğini söyleyebiliriz. Zira Selanik'e gidecek olan gemi Osmanlı Hükümeti'nin talebini kabul eden Almanya Sefareti'nin, 26 Ekim'de 1912'de görev emri verdiği SMS Lorelei idi. Geminin o güne kadar asıl görevi, Doğu Akdeniz'de istasyonier gemi olarak varlık göstermekti.³⁶

Yeni görev emrini alan Gemi komutanı Armin, Çanakkale Boğazı'ndan sorunsuz geçebilmek için Osmanlı Dışişleri Nazırı Noradunghian Efendi ile görüştü. Bu görüşmede, Noradunghian Efendi'nin komutana, kabine üyeleri ile de görüşmesi tavsiyesi üzerine gemi komutanı aynı gün saat 11.30'da tercüman eşliğinde saraya gitti. Kabine üyeleri, Halil Hurşit Bey başkanlığında toplantı halindeydi. Görüşme sırasında hükümet, Abdülhamit'in iki akrabası olan Arif Hikmet Paşa (Abdülhamit'in damadı) ve Şerif Paşa'nın da (Sultan Aziz'in damadı) gemiye alınmalarını istedi.³⁷ Hükümet adı geçen Paşalara da görevlerini bildiren bir tezkere gönderdi. Tezkerede paşalardan, *"Selanik'in hali hazırdaki durumundan dolayı Abdülhamit'in orada kalmasının caiz olmadığı, bu durumun Abdülhamit'e açıklanarak gidecek olan Lorelei gemisine binmeye ikna edilmesi"* isteniyordu.³⁸ Selanik Vilayeti'ne gönderilen bir telgrafla da Lorelei'nin yola çıkacağı bildirildi.³⁹

Hükümet yine aynı gece gemi komutanının talebini karşılamak için Harbiye Nezareti'ne, Lorelei'nin Çanakkale Boğazı'ndan Selanik'e gidişi ve

33 BOA, MKT-MHM, No: 742/17, 21 Teşrinievvel 1328, Belge No: s. 1.

34 Yavuz, a.g.e., s. 169.

35 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 13 Teşrinievvel 1328, Belge No: 25.

36 Yavuz, a.g.m., s. 169.

37 Yavuz, a.g.m., s. 170.

38 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 13 Teşrinievvel 1328, Belge No: 32.

39 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 13/14 Teşrinievvel 1328, Belge No: 24

dönüşü sırasında geçmesine izin verilmesine ve sorunsuz çıkış yapabilmesinin sağlanmasına dair bir emir gönderdi.⁴⁰ Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Arif Hikmet ve Şerif paşalar hükümetten aldıkları tezkere ile gece saat üçte gemiye bindiler. Gemi sabah saat beşte hareket etti. Ertesi gün görevin gizliliğini tehlikeye atmamak için Almanya'nın İstanbul büyükelçisi Osmanlı Loyd'una gönderdiği bir not ile SMS Lorelei Gemisi'nin Kızılhaç mazemelerini almak üzere hareket ettiğini bildirdi. 27 Ekim 1912'de Çanakkale Boğazı'na giren gemiye, Nara Koyu'nda bir Türk subayı gelerek "geçiş izni konusunda kendisine ulaşan bir haber olmadığını" söyledi.⁴¹ Harbiye Nezareti'nin hükümetten aldığı emri hemen gerekli yerlere bildirmemesinden dolayı gemi Çanakkale Boğazı önüne demirledi. Gece Harbiye Nezareti'nin emriyle gemiye gelen bir Türk subayı mayınlar arasından geçiş konusunda gemi kaptanını uyararak geminin, kendisinin rehberlik ettiği tekne eşliğinde Boğaz'dan çıkmasını sağladı. Gemi aynı gün öğleden önce saat onda Selanik Limanı'na girdi.⁴² II. Abdülhamit'i ikna için köşke gidecek olan Arif Hikmet Paşa, Lorelei komutanına Abdülhamit'in ertesi gün sabah saat dokuzda gemiye çıkacağını, bunun için geminin Allatini köşkü karşısına demirlemesini söyledi. Gemi komutanı ise bunun gizliliği bozacağını bildirerek ertesi gün Allatini Köşkü'ne yakın olan Alman Konsolosluğu'nun karşısına demirledi.⁴³

Lorelei gemisi Selanik Limanı'na geldiğinde Yunan Vardar Nehri önlerindeki ve bir gün sonra yapılacak olan Yenice-Vardar muharebesine hazırlanmaktaydı.⁴⁴ Savaşlarda alınan yenilgiler nedeniyle Yunanlıların eline geçen bölgelerdeki Müslüman halk -elli bin kadar- Yunan zulmünden korunmak için Selanik'e sığınmıştı. Bu durumda Garp Ordusu Kumandanı 27 Ekim 1912'de Sadaret'e başvurarak, "Yunanistan'ın şehri yoğun şekilde tazyik etmesi durumunda ne şekilde hareket edeceklerini"⁴⁵ sordu. Bu talebe karşılık olarak Hükümet, II. Abdülhamit'in artık Selanik'te kalmasının mümkün olmadığını, damat Arif Hikmet ve Şerif paşaların sabık sultanı ikna edememeleri durumunda Garp Ordusu Kumandanı Ali Rıza Paşa'nın bizzat giderek II. Abdülhamit'i Lorelei'ye gerekirse zor kullanarak bindirmesi cevabını verdi.⁴⁶

Geminin geldiğini II. Abdülhamit'e hizmetkârı Nuri Ağa haber verdi. Aynı gün Lorelei komutanı bir tekneyle Alman Konsolosluğu'na giderken, Damat Hikmet Paşa ve Damat Şerif Paşa Abdülhamit'in yanına gittiler. II. Abdülhamit

40 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 13 Teşrinievvel 1328, Belge No: 17; 19

41 Söyleyebiliriz ki, Harbiye Nezareti, Hükümet'in gece verdiği emirleri gerekli subaylara bildirmekte gecikmiştir 42 Yavuz, a.g.m., s. 170

43 Yavuz, a.g.m., s. 171. Bu bir gece boyunca Lorelei'nin komutanına göre, Abdülhamit'i almaya giden paşalar gizlilik kararına uymadılar. Komutan, konsoloslukta bütün Selanik halkının geminin II. Abdülhamit'i almak için geldiğini bildiklerini öğrendi. Bu nedenle ertesi sabah saat onda II. Abdülhamit gemiye bindirilmek üzere iskeleye götürülürken Allatini köşküne kadar giden yolların askerlerle çevrildiğini, subaylarla donanmış bir Osmanlı botunun hazır beklediğini ve caddelerin temizlendiğini gördü. Yavuz, a.g.m., 172. Gemi İstanbul'a döndüğünde ise konsolosluğa giden komutan gizliliğin bozulmasından Osmanlı hükümetinin ve basının sorumlu olduğunu öğrendi.

44 Birinci Balkan Savaşı'nda Türk-Yunan Savaları için bkz. Andonyan, a.g.e., s. 363-379

45 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 14 Teşrinievvel 1328, Belge No: 28

46 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 14 Teşrinievvel 1328, Belge No: 26

kendisini almaya gelen paşalara bir süre direndiyse de, durumu bütün açıklığıyla anlatan paşaları dinledikten iki gün sonra 29 Ekimde ayrılmaya razı oldu.⁴⁷

30 Ekim 1912 sabahı II. Abdülhamit iskeleye geldi. İskeleye kısa bir tören yapıldı. Lorelei komutanı, sabık sultanın elini sıkıp hatırını sorarken, Abdülhamit ona teşekkür ederek: “ *Alman İmparatoru hazretleri sağlığımla ilgilendiği için kalpten şükranlarımı sunarım*” dedi.⁴⁸ Bu kısa törenden sonra II. Abdülhamit, dört zabıta muhafızı, on iki kadın, yedi yaşındaki oğlu Abid Efendi ve yedi hizmetçi ile gemiye alındı.⁴⁹ İstanbul'dan gelen Paşalarla birlikte gemideki Türk mevcudu yirmi beş oldu. Abdülhamit ve eşleri geminin arka tarafındaki subay salonu ile hemen yanındaki subay kamarasına yerleştirildiler. SMS Lorelei, 30 Ekim 1912 günü akşam ezanı saat onda hareket etti.⁵⁰

SMS Lorelei 31 Ekim sabahı saat on gibi, Limni Adası yakınlarından geçerken her biri bir vapuru kontrol etmekte olan iki Yunan muhribi ile karşılaştı. Bir sorun olmadan yoluna devam etti. Bundan yaklaşık sekiz mil sonra Çanakkale önlerinde Nike sınıfı sekiz Yunan gemisinin bir karakol yapmakta olduğu görüldü. Loreli, bu karşılaşmadan da herhangi bir sorun olmadan sıyrıldı.⁵¹ Gemi saat dördü yirmi geçte Çanakkale Boğazı'na yaklaştı. Komutanın amacı, mayınlı Çanakkale Boğazı'nı akşam olmadan geçmekti. Ayrıca hükümet, Selanik Valisi aracılığıyla gemideki paşalara hareketten hemen sonra, gemi komutanına bildirilmek üzere, “*Boğaza girmekte acele edilmesini isteyen bir emir*” göndermişti.⁵² Ancak gemiye yanaşan Türk botu subayı geminin Boğazdan ertesi gün geçebileceğini söyledi. Bunun üzerine gemi komutanı Boğaz önüne demirledi.⁵³

Ertesi sabah gemi, Türk botu rehberliğinde mayınlar arasından Çanakkale Boğazı'nı geçti. Boğazı geçtikten sonra, gemiye bir tekneyle Vali ve Alman Konsolosu Christides geldi. Abdülhamit'i selamlayan Christides, gemi komutanına Alman Büyükelçisi'nin geminin gece karanlığında Çırağan Sarayı önünde demirlemesine ilişkin emri ilettiler. 2 Kasım sabahı saat beşte gemi Çırağan Sarayı önüne demirledi. Şerif Paşa, Osmanlı İmparatorluğu Hükümeti'nin sözleşmesi gereği yüz elli Türk Lirasını SMS Lorelei eratı için taktim etti. II. Abdülhamit saat yedi gibi gemi komutanı ve subaylarının ellerini sıkarak gemiden ayrıldı. Bundan sonra bir vasıta ile II. Abdülhamit Beylerbeyi sarayına götürüldü.⁵⁴

II. Abdülhamit'in 1915'te ölümüne kadar kalacağı Beylerbeyi Sarayı'ndaki yaşam şartları da hükümet tarafından Selanik'teki Allatini Villası şartlarına yuduruldu.⁵⁵ Yani II. Abdülhamit'le görüşmek isteyen devlet adamlarının görüşme

47 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 16 Teşrinievvel 1328, Belge No: 11

48 Yavuz, a.g.m., s. 173

49 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 17 Teşrinievvel 1328, Belge No: 12

50 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 17 Teşrinievvel 1328, Belge No: 16

51 Yavuz, a.g.m., s. 174

52 BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 17 Teşrinievvel 1328, Belge No: 13

53 Yavuz, a.g.m., s. 174

54 Yavuz, a.g.m., s. 177

55 BOA, MKT-MHM, No: 742/17, 21 Teşrinievvel 1328, Belge No: 1

esnasında yanlarına saray muhafızlarından bir verilecekti.⁵⁶ Fakat, doğrudan Padişah'ın iznini alan devlet adamları beraberlerinde muhafız bulundurmadan II. Abdülhamit'i ziyaret edebilecek, onunla yalnız görüşebileceklerdi.⁵⁷

F-Sonuç

II. Abdülhamit'in padişahlık yılları ile ilgili oldukça fazla araştırma mevcut olmasına karşın, 1900'da tahttan indirildikten sonraki yaşamı ile ilgili çok az çalışma mevcuttur. Özellikle II. Abdülhamit'in Balkan Savaşı sırasında gözetim altında tutulduğu Selanik'teki Allatini Köşkü'nden alınarak İstanbul'a getirilmesi ve Beylerbeyi sarayına yerleştirilmesi olayı ilginç olduğu kadar onun karanlıkta kalmış bir yolculuğudur. Aynı zamanda devlet kurumlarının çeşitli hatalarının olduğu bir süreçtir. En başta Osmanlı hükümeti Balkan İttifakı'nı yanlış değerlendirmiş, bir takım önlemler almakta gecikmiştir. Zira Karadağ'ın savaş ilan ettiği günlerde bile Yunanistan'ın savaşa katılmayacağını düşünen hükümet, Selanik'in güvenli olduğu düşüncesiyle II. Abdülhamit'in durumu konusunda önlemler almakta geç kalmıştır. Savaşın başlamasından ancak bir hafta sonra Sabık Padişah'ın güvende olmadığı gerekçesiyle onun başka bir yere nakline karar vermiştir. Yine hükümet bu süreçte II. Abdülhamit'in Selanikte'ki gibi göz hapsinde tutulabilecek bir yer bulmakta zorlanmıştır. Padişah'ın önce Bursa'ya nakline karar verilmiş, ancak uygun bir yer bulunamamıştır. Bunun üzerine İstanbul'da uygun bir konut arayışına girilmiştir. Bu kararın uygulanışı sırasında da çeşitli zorluklarla karşılaşmış, bir takım hatalar yapılmıştır. Cevat Bey'in konağının kendisine sorulmadan boşaltılması ve ailesinin zorla konaktan tahliye edilmesi, Cevat Bey tarafından hükümetin şanını düşürücü bir davranış olarak algılanmıştır. Buna karşın, II. Abdülhamit'in ikameti için Cevat Bey'in bir diğer konağının seçilmesi ile ilgili olarak kiracı durumunda bulunan yabancı elçilere aynı tarzda davranılamaması düşündürücüdür.

Bunların dışında II. Abdülhamit'in İstanbul'a yabancı bir devlete ait gemiyle getirilmesi, savaşın tam ortasında bulunan Osmanlı Devleti'nin Yunan donanması karşısında Ege'ye hakim olamadığını gösterdiği gibi, belgelerden de anlaşılacağı üzere, dış dünya ile ilişkisi kesilmiş durumda olduğundan Selanik'ten götürülmek istenmesini "hayatına kasıt" olarak algılayan II. Abdülhamit'in ikna edilmesi için seçilen bir yöntem olmuştur. Bütün zorluklara ve hatalara karşın II. Abdülhamit Alman donanmasına ait SMS Lorelei gemisiyle sorunsuz bir şekilde İstanbul'a getirilerek Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirilmiştir. Sabık Padişah'ın Beylerbeyi'ndeki yaşantısı da Selanik'teki Allatini Köşkünden farklı olmamış, ölümüne kadar sıkı bir gözetim altında tutulmuştur.

G-Kaynaklar

1. *Başbakanlık Osmanlı Arşiv (BOA) Belgeleri*

MKT-MHM, No: 742/6, 9 Teşrinievvel 1328, Belge No: 5

MKT-MHM, No: 742/6, 9 Teşrinievvel 1328, Belge No: 3

⁵⁶ BOA, *MKT-MHM*, No: 742/21 18 Teşrinievvel 1328, Evrak No: 956; BOA, *MKT-MHM*, No: 742/21 23 Teşrinievvel 1328, Evrak No: 2100

⁵⁷ BOA, *MKT-MHM*, No: 742/21 25 Teşrinisani 1328, Evrak No: 2271

- MKT-MHM, No: 742/6, 8 Teşrinievvel 1328, Belge No: 1.
MKT-MHM, No: 742/6, 8 Teşrinievvel 1328, Belge No: 8
MKT-MHM, No: 742/6, 10/11 Teşrinievvel 1328, Belge No: 6.
MKT-MHM, No: 742/6, 6 Teşrinievvel 1328, Belge No: 8.
MKT-MHM, No: 742/6, 10 Teşrinievvel 1328, Belge No: 7.
MKT-MHM, No: 742/6, 6 Teşrinievvel 1328, Belge No: 8.
MKT-MHM, No: 742/6, 8 Teşrinievvel 1328, Belge No: 15.
MKT-MHM, No: 742/22, 11 Teşrinievvel 1328, Belge No: 23.
MKT-MHM, No: 742/6, 10 Teşrinievvel 1328, Belge No: 9.
MKT-MHM, No: 742/6, 13 Teşrinievvel 1328, Belge No: 21.
MKT-MHM, No: 742/22, 17 Teşrinievvel 1328, Belge No: 1.
MKT-MHM, No: 742/22, 16 Teşrinievvel 1328, Belge No: 3.
MKT-MHM, No: 742/22, 17 Teşrinievvel 1328, Belge No: 2.
MKT-MHM, No: 742/17, 21 Teşrinievvel 1328, Belge No: s. 1.
MKT-MHM, No: 742/6, 13 Teşrinievvel 1328, Belge No: 25.
MKT-MHM, No: 742/6, 13 Teşrinievvel 1328, Belge No: 32.
MKT-MHM, No: 742/6, 13/14 Teşrinievvel 1328, Belge No: 24
MKT-MHM, No: 742/6, 13 Teşrinievvel 1328, Belge No: 17; 19
MKT-MHM, No: 742/6, 14 Teşrinievvel 1328, Belge No: 28
MKT-MHM, No: 742/6, 14 Teşrinievvel 1328, Belge No: 26
MKT-MHM, No: 742/6, 16 Teşrinievvel 1328, Belge No: 11
MKT-MHM, No: 742/6, 17 Teşrinievvel 1328, Belge No: 12
MKT-MHM, No: 742/6, 17 Teşrinievvel 1328, Belge No: 16
MKT-MHM, No: 742/6, 17 Teşrinievvel 1328, Belge No: 13
MKT-MHM, No: 742/17, 21 Teşrinievvel 1328, Belge No: 1
MKT-MHM, No: 742/21 18 Teşrinievvel 1328, Evrak No: 956
MKT-MHM, No: 742/21 23 Teşrinievvel 1328, Evrak No: 2100
MKT-MHM, No: 742/21 25 Teşrinisani 1328, Evrak No: 2271

2. Kitaplar

- Akşin, Sina, *Sina, Şeriatçi Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, İmge Kitabevi, Ankara, 1994.
- Andonyan, Aram, *Balkan Savaşı*, Çev: Zaven Biberyan, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, TTK., Ankara, 1999.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Enver Paşa*, C. II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971.
- Balcı, Mustafa, *Selanik Düştü*, Kesit Yayınları, İstanbul 2000.
- Bozdağ, İsmet, *Abdülhamit'in Hatıra Defteri*, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1975.

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, C. I, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991.

3. Makaleler

Georgian, François, "Allatini Villası'nın Münzevisi", *Selanik (1850-1918)*, Yayına Haz: Gilles Veinstein, Çev: Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Landau, Jacob, M. "Abdülhamid II in 1912", *The Balance of Truth*, Edited By: Çiğdem Balım-Colin Harding, The İsis Press, İstanbul,

Lory, Bernard "Yunanlılar Kente Girer", *Selanik 1850-1918*, Yayına Haz: Gilles

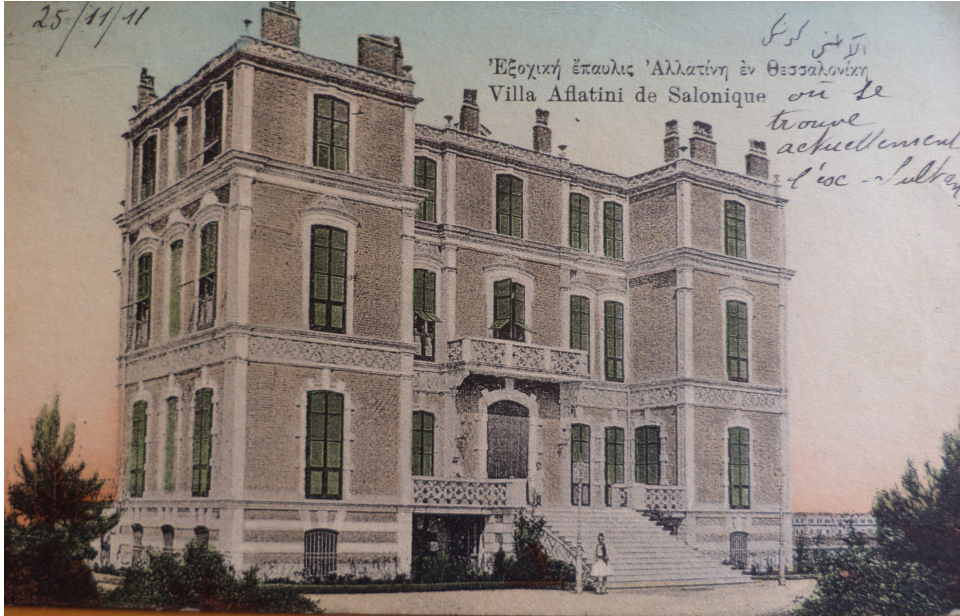
Ongunsu, A. Hamid, "Abdülhamid II", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, C. 1,

Tunçay, Mete, "Siyasal Tarih (1908-1923)", *Türkiye Tarihi*, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Yayın Yönetmeni, Sina Akşin, C. 4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997.

Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İştittiklerim*, (1987), TürkTarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.

Yavuz, Celalettin, "Abdülhamit'in Selanik'ten İstanbul'a Alman Gemisi ile Nakli, (Alman Belgelerine Göre)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 20, S. 31, Ankara, 2000.

H-Ekler

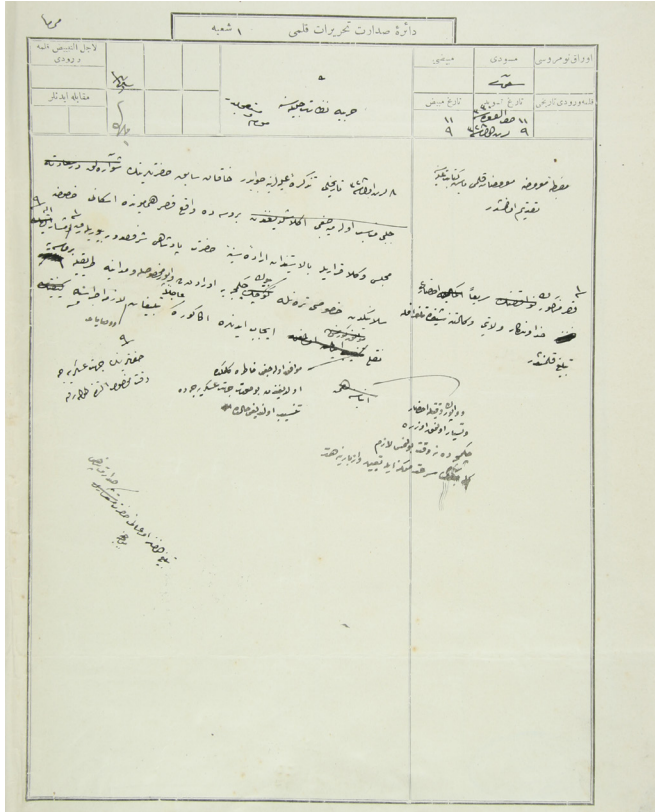

Ek 1: II. Abdülhamit2in tahttan indirildikten sonra Selanik'te ikamet ettiği Allatini Köşkü, Selanik Makedonya Tarih Arşivi, ABE: 198, AEE Foto 2-08

I. Balkan Savaşı Sırasında II. Abdülhamit'in İstanbul'a Nakli

Ek 2: Selanik Rıhtımı'ndan bir görünüm, Selanik Makedonya Tarih Arşivi, ABE: 134, AEE Foto 2-02

Ek 3: II. Abdülhamid'in Bursa'ya nakledilmesine ilişkin Daire-i Sadaret Tahrirat Kalemî'nden Harbiye Nezareti'ne gelen Yazı, BOA, MKT-MHM, No: 742/6, 9 Teşrinievvel 1328, Belge No: 3